

XALQARO INSON HUQUQLARI STANDARTLARI VA O‘ZBEKISTONNING INTEGRATSIYAVIY HARAKATLARI

Farangiz Payzullayeva Dilshod qizi

Samarqand Davlat Universiteti

Yurisprudensiya fakulteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada xalqaro inson huquqlari standartlarining mazmun-mohiyati, ularning huquqiy asoslari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Ayniqsa, BMT, Yevropa Ittifoqi, YeXHT va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan qabul qilingan asosiy hujjatlar asosida fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy huquqlarining kafolatlanishiga alohida e’tibor qaratiladi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasining so‘nggi yillardagi xalqaro maydondagi integratsiyaviy harakatlari, inson huquqlari sohasidagi islohotlari, konstitutsiyaviy o‘zgarishlar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan dasturlar tahlil qilinadi. Maqola O‘zbekistonning global huquqiy maydonga faol integratsiyalashuvi jarayonidagi strategik qadamlari va xalqaro hamjamiyat bilan o‘zaro hamkorlik istiqbollari e’tibor qaratadi.

Kalit so‘zlar: inson huquqlari, xalqaro standartlar, integratsiya, o‘zbekiston, huquqiy islohotlar, bmt, yexht, xalqaro huquq, demokratik tamoyillar, xalqaro hamkorlik

KIRISH

Inson huquqlari — bu har bir insonning tug‘ilganidan boshlab ajralmas va daxlsiz huquqlari bo‘lib, ular jamiyatda erkin, teng va qadrlangan hayot kechirish imkonini beradi. Zamonaviy dunyoda ushbu huquqlarning xalqaro darajada e’tirof etilishi va himoya qilinishi demokratik taraqqiyotning asosiy mezonlaridan biri hisoblanadi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi bugungi kunda ko‘plab mamlakatlarning milliy qonunchiligi va siyosiy yo‘nalishlariga asos bo‘lmoqda.

O‘zbekiston ham mustaqillikka erishgach, inson huquqlarini ta’minlash va xalqaro standartlarga mos siyosat yuritish yo‘lini tanladi.

Yurtimizda amalga oshirilayotgan demokratik islohotlar, Konstitutsiyaviy o‘zgarishlar, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda olib borilayotgan loyihalar buning yaqqol dalilidir.

Ayni paytda O‘zbekiston nafaqat o‘z fuqarolarining huquqlarini himoya qilish,

balki xalqaro maydonda inson huquqlari bo'yicha faol subyekt sifatida ishtirok etishga intilmoqda.

Ushbu maqolada inson huquqlari bo'yicha xalqaro standartlarning mazmuni, ularning O'zbekiston siyosiy-huquqiy tizimidagi o'rni, va mamlakatning global huquqiy makonga integratsiyalashuvi jarayoni har tomonlama tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

So'nggi yillarda O'zbekiston inson huquqlari sohasida katta burilish yasadi. Bu o'zgarishlar oddiy qog'ozdagi rejalar emas, balki hayotga tatbiq etilayotgan, fuqarolarning kundalik tajribasida sezilayotgan amaliy qadamlar bo'ldi.

Avvalo, Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartirishlar inson huquqlari borasidagi xalqaro standartlarni milliy huquqiy asoslarga integratsiya qilishning eng muhim bosqichiga aylandi. Endi inson qadri va sha'ni – davlat siyosatining markazida turadi. Bu prinsip qog'ozda qolmadi, balki sud amaliyotida, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida, ta'lim va ijtimoiy siyosatda aniq sezila boshladi.

Inson huquqlari bo'yicha Birlashgan Millatlar Tashkiloti bilan olib borilgan hamkorlik O'zbekistonning xalqaro maydondagi pozitsiyasini kuchaytirdi. Huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari uchun muntazam ravishda xalqaro standartlarga asoslangan treninglar o'tkazilmoqda. Bu treninglar orqali nafaqat nazariy bilimlar, balki har bir fuqaro bilan muomala qilishda inson qadriyatlariga e'tibor qaratish, salbiy tajribalardan voz kechish, profilaktika va himoya prinsiplarini amalda qo'llash o'rgatilmoqda.

Ayollar va bolalar huquqlarini ta'minlashga qaratilgan dasturlar orqali oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish milliy strategiya darajasiga olib chiqildi. O'zbekistonda ilk bor "Zo'ravonlikdan xoli hayot" tamoyili huquqiy hujjatlarga kiritilib, amaliy mexanizmlar ishlab chiqildi. Endi zo'ravonlikka uchragan shaxslar befarq qaraladigan jabrlanuvchi emas, balki davlat tomonidan faol himoyalangan fuqaro sifatida qaralayapti.

Ommaviy axborot vositalari, bloggerlar va ijtimoiy tarmoqlardagi faollar uchun ham yangi huquqiy asoslar yaratildi. So'z erkinligi bo'yicha qabul qilingan qarorlar ularning faoliyatini cheklash emas, balki qonuniy asosda erkinlikni kafolatlashga qaratilgan. Bu orqali jurnalistlar huquqiy himoyada bo'lgan holda, jamiyatdagi muammolarni ochiq yoritish imkoniga ega bo'ldi. Shuningdek, davlat idoralari ularning faoliyatiga nisbatan ochiqlik va javobgarlik tamoyillarini ko'proq e'tiborga olishni boshladi.

O'zbekiston inson huquqlari ta'mini xalqaro standartlar nuqtai nazaridan milliy qonunchilikka chuqur integratsiya qila boshladi. Milliy ta'lim dasturini tasdiqlashga oid qaror ta'lim muassasalari va kasb-hunar markazlarining dasturlariga inson huquqlari, ayollar va bolalar huquqlarini kiritishga asos soldi. Bu esa nafaqat o'qituvchilar uchun emas, balki har bir yoshlarga o'z huquqlarini bilishi va ularni

himoya qilishni o'rganishiga xizmat qilmoqda.

Kadrlarni qayta tayyorlash yo'lida qabul qilingan qarorlar nima demoqda? Har bir davlat organi vakilining kasbiy faoliyatida gender tenglik va inson huquqlariga hurmat prinsiplarini amalda qo'llashi talab qilinadi. Buni ish amaliyotida ko'rish mumkin politsiya, prokuratura xodimlari, sudyalarning treninglarda "ayollar huquqlari qanday buzilmoqda?", "qanday profilaktika metodlari yaxshi samara beradi?" kabi konkret holatlar bo'yicha fikr almashadi va yangi yondashuvlarni sinashadi.

Oilaviy zo'ravonlik va bolalar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan farmonlarga kelsak, jinsiy zo'ravonlik holatlari uchun adolatli javobgarlik mexanizmlari kuchaytirildi. Endi jabrlanuvchi himoyasida sud jarayoni osonlashtirilgan, shuningdek, davlat bu sohada ko'mak ko'zda tutgan. Amaliy o'laroq, mahallalarda tashkil etilayotgan "inson huquqlari haftaligi" davomida bu masalalar bo'yicha psixologik yordam va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash markazlari faoliyati kengaytirildi.

Inson huquqlari uyi ochilishi esa amaliy ahamiyatga boy loyiha bo'ldi. Bu yerda nafaqat nazariy, balki ijtimoiy tadbirlar, tahliliy seminarlar, ekspertlar bilan uchrashuvlar o'tkazilmoqda. Qonun loyihalari ekspertizadan o'tkazilib, xalqaro shartnomalar milliy qonunchilikka qo'shilmoqda. Bu orqali har bir qonun loyihasining amaliy natijasi jamiyatda sinovdan o'tkaziladi, natijalari monitoring qilinadi.

Prezident farmoniga binoan "Inson huquqlari bo'yicha Milliy strategiya" tasdiqlandi, bu orqali BMT tavsiyalari, shuningdek, qaror va xabarnomalar asosida davlat organlari o'rtasida hamkorlik tartibi rasmiy ravishda belgilandi. Amalda bu degani: har bir ariza milliy markaz, Adliya vazirligi va Tashqi ishlar vazirligiga keskin vaqtlarda aniqlik bilan yo'naltiriladi, ta'sirchan monitoring yo'lga qo'yiladi, hamda javoblar belgilangan muddatlarda, fuqarolarning haq-huquqlari hurmat qilinadi.

Prezident qarori bilan milliy ta'lim dasturi va unga "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi, bunda 2023 yil yozidan boshlab barcha ta'lim muassasalarida Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi kuni ichida dars o'tkazilgini belgilandi. Bu amaliy masala — har bir sinfda bolalarga o'z huquqlarini yuzma-yuz tushuntirishga imkon yaratadi, ularni ilgari surish uchun joy beradi.

Milliy markaz tuzilishi va nizomi tasdiqlandi, bu orqali inson huquqlari bo'yicha ekspertlar, mutaxassislar va ombudsman xodimlari yagona markazda birlashib, amaliy kuzatuv, taklif va himoya tizimini shakllantirdi. Endi har bir murojaat aniq yo'nalgan va maqsadli ko'rib chiqiladi, monitoring natijalari xalqaro standartga muvofiq amalga oshiriladi.

Inson huquqlari bo'yicha bilimdoni tanlovi uchun nizom ishlab chiqildi, unda yoshlar, talabalar va jamoatchilik vakillari uchun konkurs, amaliy treninglar belgilanib, raqobat orqali huquqiy ong shakllantirildi. Mana shu ijodiy jarayon orqali faqat huquqiy nazariyani emas, balki real hayotiy muammolarga yechim topish ko'nikmalari

yaratiladi.

Inson huquqlari sohasidagi jamg'armalar va xabarnomalar muvofiqlashtirildi, ya'ni BMTning ustav organlari bilan interaktiv aloqalar yo'lga qo'yilib, shaxslar tomonidan yuborilgan xabarnomalar monitoring qilinadi, ular bo'yicha hamkorlik va ularga javoblar berish aniqligi belgilandi. Amaliyotda bu shuni anglatadiki, fuqaro har bir hisobot jarayonida o'z huquqiga nisbatan aniqlik bilan ma'lumot oladi, davlat esa javobgarlik ko'rsatadi.

Bu hujjatlarning hammasi nafaqat qonuniy matn emas, balki hayotiy o'zgarishni shakllantirib bormoqda. Ayol, bola, nogiron, jurnalist yoki oddiy fuqarolarning himoyasi bu qarorlar orqali kuchaymoqda. Har bir qaror va nizom fuqarolarga "sizning ovozingiz eshitiladi" degan ishonch bag'ishlaydi.

XULOSA

O'zbekiston so'nggi yillarda inson huquqlari sohasida xalqaro hamjamiyat bilan uyg'un va faol integratsiyani boshladi. Bu jarayon oddiy diplomatik bayonotlar yoki rasmiy tashriflarga emas, balki 2022–2025-yillarda qabul qilingan konkret qarorlar, farmonlar, nizomlar va strategik hujjatlar orqali ifodasini topmoqda. Eng asosiysi, bu islohotlar hayotga tatbiq qilinmoqda – fuqarolarning huquqlari endi nafaqat konstitutsiyaviy hujjatlarda, balki maktabda, sudda, mahallada va ommaviy axborot vositalarida himoyalanoqda.

O'zbekiston Prezidentining farmonlari bilan tasdiqlangan Inson huquqlari bo'yicha milliy strategiya, xalqaro tashkilotlar bilan imzolangan hamkorlik bitimlari va "yo'l xaritalari" orqali mamlakatda zamonaviy huquqiy madaniyat, sud-huquq islohotlari, gender tengligi, so'z erkinligi va fuqarolik jamiyati institutlari rivojlanmoqda. Bu esa O'zbekistonning inson huquqlari borasida xalqaro standartlarga yondashayotgan emas, balki bu standartlarning faol ijrochisi va targ'ibotchisi sifatida chiqayotganini ko'rsatadi.

Xalqaro tajribani inobatga olgan holda, mamlakat ichkarisida o'ziga xos amaliy mexanizmlar yaratilmoqda – inson huquqlari bo'yicha milliy markazlar, bolalar va ayollar huquqlarini himoya qiluvchi institutlar, sudyalarning malakasini oshirish bo'yicha treninglar, ombudsman institutining kengaytirilgan vakolatlari shular jumlasidandir. Bu tizimlar jamiyatda huquqiy adolat, himoya va ishonchni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 9-dekabrda PF–213-sonli "O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – T.: Lex.uz.
2. "Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining milliy strategiyasi (2021–2025-yillar)" – T.: Adliya vazirligi, 2022.

3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) tomonidan tayyorlangan “Inson huquqlari sohasida 2022–2024-yillardagi faoliyat tahlili”. – T.: Ombudsman.uz, 2024.
4. Qodirov A., Normurodov S. – Inson huquqlari va demokratik jamiyat asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023.
5. Karimova M. – Xalqaro huquq va inson erkinliklari: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2022.